TAUTAS SAUCĒJA BOLSS – JŌŅA TURKOPUĻA PĪMIŅAI

1964. goda 2. oktobrī pagōja 25 godi, kūpš ir miris lelais latgaļu tautas saucēja bolss — Jōņs Turkopuļs.

Šymūs pādejūs 25 godūs ir nūtykušas tik daudzas pōrmaiņas, ka ir nūōrdeits vyss jō myuža dorbs un ir izkleidynōti vysi jō dorba un ceņtīņu leidzgaitnīki. Ir zuduse Latvijas naatkareigō vaļsts, zam valānom dus tyukstūšas un otkon tyukstūšas ceineitōju, vaid dzimtine zam svešō jyuga, koleidz atlykušī spāki tōli rītumūs strōdoj un ceinōs par myusu tautas jaunū nōkūtni.

Ikkotras nōkūtnes saknes atsarūn pagōtnē. Nōkūtne jam pīredzi nu pagōtnes, jo pagōtne ir vysas kulturas mōte, tikpat kai augleigō zeme, kurā satryud vyss bejušais un nu kuras pasaceļ arvīn jauni, skaisti stōdi un augi. Bet — nōkūtnes augim arvīn ir leidzeiba ar pagōtnes augim, un tai ari nōkūtnes tautas darbinīkim byus leidzeiba ar pagōtnes tautas darbinīkim, jo īkš tam jau pastōv tradicijas, tautyskō radnīceiba un tautas kulturalō kontinuitate. Koleidz byus tauta, koleidz byus pagōtnes sākla, kū vysu tik nažēleigi grib iznycynōt svešō vara, tik ilgi byus tautas darbinīki, kas strōdōs tautas dryvā un pīminēs sovus prīkšgōjējus.

Jōņs Turkopuļs ir bejis vīns nu vacōs paaudzes leidzgaitnīkim un jaunōs prīkšgōjējim.

Jys ir dzimis 1899. goda 1. septembrī Preiļu pogosta Dēļupē (miris 1939. g. 2. okt. Ludzā). Jō dzeives gōjums šūs ryndu autoram kai jaunōkas paaudzes pōrstōvam ir moz zynoms. Ir zynoms tikai tys, ka jys ir studējis baltu filologiju, kū beidzis ar filologijas magistra gradu, ka strōdōjis par škōlōtōju un bejis par Ludzas vaļsts gimnazijas direktoru, ka dorbōjīs ari zynōtnes dryvā, paleidzējis kōrtōt „Latviešu valodas vārdnīcu" un vōcis folkloras materialus. Bez tam jys daudz ir strōdōjis ari preses dryvā: jys ir vadējis literarū žurnalu **„Zīdūnis"** nu 1923. — 1925. g., redigējis pedagogyskū žurnalu **„Latgolas Škola"** 1928. g. un izdevis avīzi „Zemes Bolss" 1934. g. Kūpdams latgaļu literarū volūdu, jys ir pīsadalejis latgaļu ortografijas komisijā nu 1927. — 1929. g. un pēc tam daudz pīstrōdōjis pi latgaļu losomōs grōmotas **„Dzimtine"** (I—III), kuru jys sastōdeja kūpā ar Meikulu Apeli un Bronislavu Spūli. Taidi ir golvonī jō dorbi vyspōrejūs viļcīņūs.

Bet šei dorbu saskaiteišona vyspōrejūs viļcīņūs vēļ moz kū soka par jō stōju, par jō uzskotim un par jō dedzeibu tautas dryvā. Lai roksturōtu jō dorbu un personeibu tyvōk, ir jōizmontoj tōs datu druskas, kas atrūnamas latgaļu bibliografijā, un tī īspaidi, kaidi šūs ryndu autoram ir rodušīs radzūt jū dažas reizes personeigi.

Nu bibliografijas ir radzams, ka jys gon Zīdūnī, gon Latgolas škōlā ir rakstejis par ļūti aktualim vaicōjumim. Taidi vērsroksti kai „Tryukumi myusu škōlu politikā", — „Dažas pīzeimes pi myusu rokstim", — „Politikas cylpā", — „Myusu politikas klaidas un sasnāgumi", — „Izgleiteibas politika jōrevidej", — „Kars pret latgaļu volūdas tīseibom", — „Uzaicynōjums latgaļu rakstnīceibas darbinīkim" utt. jau līcynoj par sevi, ar kaidim dagūšim vaicōjumim jys ir nūsadorbōjis.

Personeigi es ar jū natyku runōjis nikod. Bet es tyku lasējis jō rokstus un trejūs gadejumūs dzērdējis jō lekcijas.

Pyrmais gadejums beja ap 1929. godu, kod jys Rēzeknē gimnazijas un instituta literarūs puļceņu daleibnīkim (es tod beju gimnazists) turēja kaidu prīkšlasejumu par jaunūs rakstnīku augšonu, par latgaļu literaturas veidōšonu uz sovim tautyskim pamatim, uz tautyskas vides, un par jaunūs dorbu izdūšonas organizēšonu. Jō padūmūs jau beja latgaļu rakstnīku orūdbīdreibas veidōšona un sovas literarōs goda grōmotas izdūšona. Ar tū jys beja dūmōjis īt kaidu sūli tōļōk nakai tys beja īspējams caur parostajim žurnalim. Cik es saprotu, jō nūlyukūs beja jaunu spāku apzynōšona, literarōs darbeibas stimulēšona un ceļu meklēšona rokstu publicēšonom.

Nōkūšais gadejums, kod es redzēju un dzērdēzu Turkopuli, beja kaida studentu sapuļce Reigā ap 1932. voi 1933. godu. Jys beja ībraucis nu Latgolas un gribēja pasadaleit debatēs ar studentim. Sapuļce beja improvizāta uz ōtru rūku, un jys kai tōs īvadeitōjs atsasauce uz latgaļu vacū tautas īrašu — īsarast bez īprīkšeja pīteikuma un pasarunōt bez seviškas programas. Nu šōs reizes jys maņ ir palicis spylgtā atmiņā kai kalsnējs veirs ar spēceigu dagunu un dedzeigu skotu, kas grib aizdzeit sabīdreibas snauduleibu, īmest sabīdreibā dagūšas lāpas, apgaismōt, sakustynōt, paskubynōt — ījemt stōju. Beja jyutoms, ka jō sirdī sōpēja tyukstūšom nataisneibu, ka jys cīte par Latgolas nabogu un gōjēju liktini, par tryuceigūs škōlānu un studentu bādom utt. Jys beja saucēja bolss, kas vairōk spēja aizkustynōt (par cik vyspōri var kū aizkustynōt), nakai dūt konkretus atrysynōjumus un izveidōt nūteiktus ceļus.

Vēļ vīnu reizi un pādejū, es jū redzēju runojam kaidā Latgolas kristeigūs zemnīku partijas kongresā, kur nu jō beja tī poši īspaidi, kai nu īprīkš mynātōs studentu sapuļces. Jys daudz kū kritizeja un uzstōdeja lītiškas praseibas, bet šūreiz jō sirdslītas natyka pōrrunōtas pēc byuteibas kai studentu sapuļcē, bet deputats Jukšinskis ar zemnīku humoru un politikim parostū demagogiju nūvērse kritiku, pat paļdis napasokūt par īrūsynōjumim. Nu tō mes varim saprast, ka šys dedzeigais cylvāks dreiž meklēja īspējas izdūt naatkareigu avīzi un par taidu beja „Zemes Bolss", kas tyka izdūta 1934. godā. Tys beja vēļ demokratijas laiks, kod vōrda breiveiba deve īspēju ceineitīs un strōdōt tautas dryvā.

Bet demokratijas laiks dreiž beidzēs. Pēc Ulmaņa apvārsuma nikaida ceiņa par latgaļu tīseibom vairs navarēja turpynōtīs, tautai beja jōbyut apmīrynōtai ar tom druskom, kū atmete voldūšō klike, vyss latgaliskais tyka apspīsts, vojōts un ruī-

neits, un reizē ar tū nūjaukts ari lelō ceineitōja Jōņa Turkopuļa myuža dorbs.

Pīmynūt Jōni Turkopuli, ir jōnūrōda ari uz jō literarū darbeibu. Lai gon vysūs seikumūs tei nav apzynōta, tūmār ir zynoms, ka jys ir rakstejis pōrs plašōkus prozas dorbus. Vīns nu tim ir saucīs „Nu burlaka dīnas grōmotas", ūtrs — romans „Slōga". Burlaka dīnas grōmotā Jōņs Turkopuļs ar lelu izjyutu un dziļu smeļdzi ir nūtālōjis kaida Latgolas kolpa pōrdzeivōjumus svešā vidē Kūrzemē. Jo Turkopuļs byutu dzeivōjis tōļōk, kod nūtyka daudz tragiskōkas lītas, jys byutu spējis īsajust tūs daudzūs aizvastūs liktinī, kū tī pīdzeivōja Sibirijā un radeit vēļ efekteigōku dorbu — „nu deportātō dīnas grōmotas". Jō tyvōkais leidzgaitnīks Meikuls Apeļs taču tyka deportāts un myra nazynomā izsyutejumā. Bet — tautas lelōs tragedijas Jōņs Turkopuļs naredzēja, tei tyka jam aiztaupeita.

Cauri vysom tragedijom tauta tūmār dzeivoj tōļōk. Tai ir vajadzeigi vysi dāli — kai dzeivī, tai myrušī. Dzeivī jai ir vajadzeigi, lai jai otkon izceineitu breiveibu un tīseibas, myrušī ir vajadzeigi kai kulturalō montōjuma atstōjēji un īrūsynōtōji nōkūšom paaudzem. Tei ir tautas bogōteiba, kū ar cīneibu globoj vysas tautas.

J. Lobōrds

TAUTAS SAUCĒJA BOLSS — JŌŅS TURKOPUĻS

(Jō pīmiņas roksts 3. lp.)